

feram literarum : quod profecto faciam , si mihi per ejusdem amicitiam licebit . Quæ enim propofita fuerant nobis , cum & honoribus ampliffimis , & laboribus maximis perfuncti essemus , dignitas in fententiis dicendis , libertas in republica capeffenda ; ea fublata tota : fed nec mihi magis , quam omnibus . Nam aut affentiendum eft nulla cum gravitate ⁶ paucis , aut fruflra diffentiendum . Hæc ego ad te ob eam cauſam maxime ſcribo , ut jam de tua quoque ratione meditare . Commutata tota ratio eſt ſenatus , judiciorum , rei totius publicæ . Otium nobis exoptandum eſt : quod ii , qui potiuntur rerum , præſtari videntur , ſi quidam homines patientius eorum potentiam ferre poterint . Dignitatem quidem illam conſularem fortis & conſtantis ſenatoris nihil eſt quod cogitemus : amiſſa eſt ⁷ culpa eorum , qui a ſenatu & ordinem conjunctiſſimum , & ⁸ hominem clariffimum abalienarunt . Sed ut ad ea , quæ conjunctiora rebus tuis ſunt , revertar ; Pompejum tibi valde amicum eſſe cognovi : eo tu conſule , quantum ego perſpicio , omnia quæ voles obtinebis : quibus in rebus me ſibi ille ⁹ affixum habeat : neque a me ulla res , quæ ad te pertineat , negligetur . Neque enim verebor ne ſim ei moleſtus : cui jucundum erit etiam propter idipſum , quod me eſſe gratum videbit . Tu velmi tibi ita perſuadeas , nullam rem eſſe minimam , quæ ad te pertineat , quæ mihi non carior ſit , quam meæ res omnes . Idque cum ſentiam , ſedulitate mihi met ipſe ſatisfacere poſſum : re quidem ipſa ideo mihi non ſatisfacio , quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda , ſed ne cogitanda quidem gratia conſequi poſſum .

Remi

⁶ *Paucis*] Si pauci , quo modo ab iis fruſtra diſſentiret ? quia pauci quidem principes , Cæſar , Pompejus , Craſſus , ſed factio eorum maxima . *Idem* .

⁷ *Culpa eorum*] Catonem ſignificat : qui publicanis , queſtis in ſenatu , ſe cupiditate prolapſos , nimis magno publica conduxiſſe , ut locatio induceretur , poſtularant , adverſatus eſt , & ita equites a ſenatu alienavit , & concordiam ordinem a Cicerone in conſulatu conſtitutam , opinionione falſis , diſſolvit . Quæ de re plura epistolæ ad Attic. libro 1. *Lambinus* .

⁸ *Hominem clariffimum*] Pompejum , quem abalienaverat a ſenatu , qui ea , quæ ille , devotio Miſtridate , regibus , dynaſtis , & civitatibus in Aſia conceſſerat , confirmari a ſenatu non permiferant : quorum princeps fuit L. Lucullus , qui favorem M. Catonis Servilium in matrimonio habebat , adjuvantibus Catone , & Metello Celere conſule : ex quo Pompejus , uxore duſſa Cæſaris filia , facile impetravit , ut is conſul a ſua confirmaret . Appianus lib. 2. bell. civ. Dio lib. 37. Suetonius . *Man.*

⁹ *Affixum*] Ab eo non diſcedam . *Idem*

Rem te valde bene geſſiſſe rumor erat . Expectabantur literæ tuæ : de quibus eramus ; jam cum Pompejo locuti : quæ ſi erunt allatæ , noſtrum ſtadium extabit in conveniendis magiſtratus , & ſenatoribus . Cætera , quæ ad te pertinebunt , cum etiam plus contenderimus , quam poſſumus , minus tamen faciemus , quam debemus .

M. T. C. P. LENTULO IMPERATORI S. D.

IX. **P**ERJUCUNDÆ mihi fuerunt literæ tuæ , quibus intellexi te perſpicere meam in te pietatem : quid enim dicam benevolentiam , cum illud ipſum graviffimum & ſanctiſſimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis eſſe videatur ? Quod autem tibi grata mea erga te ſtudia ſcribis eſſe , facis tu quidem abundantia quadam amoris , ut etiam grata ſint ea , quæ prætermitti ſine nefario ſcelere non poſſunt . Tibi autem multo notior , atque illuſtrior meus in te animus eſſet , ſi ² hoc tempore omni , quo diſjuncti fuimus , & una , & Romæ fuiſſemus . Nam in eo ipſo , quod te ³ oſtendis eſſe facturum , quodque & in primis potes , & ego a te vehementer expecto , in ſententiis ſenatoris , & in omni actione , atque adminiſtratione republicæ floruiſſemus . De qua oſtendam equidem paulo poſt , qui ſit meus ſenſus , & ſtatus : & reſcribam tibi ad ea , quæ quaris . Sed certe & ego te auctore , amiciffimo ac ſapientiſſimo , & tu me conſiliario , fortaffe non imperitiſſimo , fideli quidem & benevolo certe , uſus eſſes : quanquam tua quidem cauſa te eſſe imperato-

rato-

Arg. Excufabundus reſpondet Lentulo , qui quaſierat , cur in gratiam cum Cæſare , Vatinio , & Craſſo rediret . Rationes conſilii ſui multis verbis exponit , & de Cæſare quidem , de Vatinio , de Craſſo demique . Tandem de ſcriptis ſuis reſpondet , & de Q. Fratre negotio ; quibus addit de Appii ſpe ſuccedendi , & de publicanis non offendendis . *Anno U. C. 699.*

¹ *Lentulo imp.*] Re bene geſta , qui ab exercitu imperator erat appellatus , literas ſuas imperatoris nomine inſcribebat ; quod Cicero fecit epiſt. 10. libro ſecundo . Simi-

liter , qui ad eum ſcribebant , imperatorem appellabant : propterea ſuperiores literæ inſcribuntur . *Lentulo præconſuli* , victoria nondum certa ; hæc vero , *imperatori* , cum plane cognita res eſſet . *Manutius* .

² *Hoc tempore omni*] Triennium . Nam ante biennium Lentulus , conſulatus functus , ierat in Ciliciam , manſitque ad Calvium , & Meſſalam conſulem : quo anno ſuceſſit ei App. Clodius . *Idem* .

³ *Oſtendis*] Verbis ſignificas . Sic ep. 2. *Cæteris in rebus ſi æcerimum tui deſenſorem fore oſtendis* . *Idem* .

ratorē, provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, labor: sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberores, & ⁴ praesentiores praesens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem & gloriam, mirificum me tibi comitem praebuisse: quanquam ille perennis ⁵ inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam, & debilitatam vim suam contulit, ⁶ nostram vicem ⁷ ultus est ipse sese. Est enim ea conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum, non modo dignitatis, sed ⁸ ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallet in meis rebus experiri, quam etiam in tuis, tamen ⁹ in molestia gaudeo, eam cognosse hominum, non ita ¹⁰ magna mercede, quam ego

¹¹ maxi-

¹⁴ Praesentiores] Alii, praesentiores.
⁵ Inimicus] C. Cato, qui vim suam in Lentulum potissimum contulit, cum de abrogando illi imperio legem promulgavit. *Cervidius.*

⁶ Nostram vicem] Quod ad nos pertinuit, quod ipsi facere debuimus. Sic *Doleo tuam vicem*, veteres dicebant, pro, quod ad te pertinet: & Plautus in *Captiv.* *Neque ullum pol de hac re negotium est, Quin male occidam, appetantque pestem, heri vicem mei.* Manutius.

⁷ Ultus est ipse sese] Se ipse punivit, poenas ipse sibi eas inculit, quas inferre nos debuimus. *Idem.*

⁸ Ne libertatis quidem] Ut ei ne liberum quidem fit in publico versari, vel quod fecerit aliquid infigne committere voluerit, vel quod revocatus in iudicium fit; cum defensione Seacro, hoc ipso anno, ut Pedianus docet, Quintili mense absolutus esset. Certe cum propter alia flagitia, cum eo nominem invidiam esse optimatibus oportuit, quod tribunus pleb. intercesserat, ne Consules Marcellinus, & Philippus comitia consularia habere possent, Ex quo senatus, ad merorem indicandum, vestem mutavit. Epitome Liviana libro 105. *Idem.*

⁹ In molestia gaudeo] Figura quaedam ex missione contrariorum orationi venustatem concilians: quae nisi pluribus ostendatur exemplis, fortasse non facile dabitur imitan-

di facultas. Nobis autem, hunc interpretandi laborem suscipientibus, id maxime propositum fuit, ut adolescentes, pro viribus ingenii nostri, commodiore quadam quasi via ad aliquam eloquentiae laudem perduceremus. Duplex igitur haec figura est. Aut enim cum significatione doloris, & molestiae, conjungitur gaudium, & consolatio: aut contra, gaudii consolatioque significationem dolor, & molestia sequitur. Primum genus hoc exemplo declaratur, in *molestia gaudeo.* Et epist. 14. libro secundo ad Q. Fr. *Se effectarum, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum a me abesses, potissimum scire esse letarer.* Nec dissimile illud epist. 6. *Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod vultu suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas.* Aut illud epist. 15. libro primo ad Atticum: *In ista incommoditate alienati illius animi, & offensi, illud inest, tamen commodi.* Aut epist. 26. lib. 11. *In maxima meo dolore, hoc solatio utar.* Alterum genus agnoscitur epist. 21. lib. 15. *Sed tamen in ea voluptate, hunc accipi dolorem.* Epist. 8. lib. 16. *In magna consolatione, ingens inest sollicitudo.* Epist. 9. lib. 2. ad Q. Fr. *Nunc mihi incunditatis plena epistola hoc asperse molestia.* Pertinere videtur ad hoc genus & illud epist. 16. lib. 2. *Hec asperse, ut scires, me tamen in stomacho solere videre.* Manut.

¹¹ maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris. Certiorem te per literas scribis esse factum, me cum Caesare, & cum Appio esse in gratia: teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim & laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem consiliorum meorum reperam necesse est. Ego me, Lentule, ¹² initio rerum, atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicae restitutum putabam: & quoniam tibi incredibilem ¹³ quendam amorem, & omnia in te ipsum summa, ac singularia studia deberem; reipublicae, quae te in me restitutum multum adjuvisset, eum certe me animum merito ipsum debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum praestitisset. Hac me mente fuisse, & senatus ex me, te consule, ¹⁴ audivit, & tu in nostris sermonibus, colloctionibusque ipse vidisti. Etsi jam primis temporibus illis, multis rebus meis offendebar animus: cum, te agente ¹⁵ de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. Nam neque ¹⁶ de monumentis meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti: neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsi, neque hercule in iis ipsis rebus, quae, quanquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessaria, tamen a me minimi putabantur in meis

Tom. VII.

D

da-

¹⁰ Non ita magna mercede] Quod explanavit epist. 6. *Minor in re violatur tua dignitas, quam mea salus aspicitur sit.* Et epist. 7. *Multum interest, utrum laus imminuatur, an salus deservatur.* *Idem.*

¹¹ Maximo dolore] Afflicta salute, cum eiektus patria sum. *Idem.*

¹² Initio actionum tuarum] Pro, initio redditus mei; qui actio tua fuit. *Idem.*

¹³ Quendam] Hoc verbo amoris magnitudo tanta declaratur, quantam verbis exprimeri non licet. Sic enim loquimur, ubi conceptam animo sententiam enunciare, atque ostendere pro voluntate non possumus. Epistola prima libro secundo: *Incredibilis*

quendam expressatio. In hac, infra: *Commemoranda quaedam, & divina Caesaris liberalitas.* *Idem.*

¹⁴ Audivit] Cum sententiam dicerem: non enim reputans, quid Pompeius vellet, aut focer ejus Caesar, in omnibus meis sententiis de rep. pristinis permanebam. *Idem.*

¹⁵ De reliqua nostra dignitate] Ut desolato P. Clodii monumento in meis edibus collocarer. *Cervid.*

¹⁶ De monumentis] Domo, porticu Caetuli, & forte etiam monumento, de quo lib. 1. epist. ad Q. Fratrem mentionem facit. *Idem.*

damnis, ex auctoritate senatus¹⁷ refarciendis, eam voluntatem, quam expectaram, praestiterunt. Quae cum viderem, (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata,¹⁸ qua fecerant. Itaque quanquam & Pompejo plurimum, te quidem ipso praedictore, ac teste, debebam, & cum non solum beneficio, sed amore etiam, & perpetuo quodam iudicio meo diligebam; tamen non reputans quid ille vellet, in omnibus meis sententiarum de republica pristinis permanebam. Ego¹⁹ sedente Cn. Pompejo, cum, ut²⁰ laudaret P. Sextium, ²¹ introisset in urbem, dixissetque testis Vatinius, me fortuna & felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse, dixi me eam²² Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, victoriisque antefere: dixique²³ eodem teste, alio loco,²⁴ eisdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me coegissent. Tota vero²⁵ interrogatio mea nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius tribunatus: ²⁶ in quo omnia dicta sunt libertate, animoque maximo, ²⁷ de vi, ²⁸ de auspiciis, ²⁹ de donatione regnorum. Neque vero hac in causa modo, sed constanter saepe in senatu. Quin etiam, Marcellino, & Philippo consulibus, nonis Aprilis mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu,³⁰ idibus

17 Refarciendis] Quod enim Clodius everterat, id cum senatus publico sumptu aedificandum censuisset, aedificaverunt consules de consilii sententia, quanti fuisset aedium superficies: neque hoc solum, sed quanti etiam fuissent villae, Tusculanae, & Formianae, evertit ab eodem Clodio. Quam Cicero aedificationem in domo non improbat, in villis accusat epist. 2. lib. 4. ad Artic. Manut.

18 Quae sperantur] Pro salute mea. Idem.

19 Sedente Cn. Pompejo] In iudicio, cum defenderet Sextium Cicero. Idem.

20 Laudaret] Laudatione iudiciali.

21 Introisset] Quod ut ei salvis legibus liceret, a senatu impetraverat. Alioqui, cum esset cum imperio frumentariae curationis causa, urbem introire non poterat. Man.

22 Bibuli] Quem Vatinius Tribunus plebis, & Caesar Consul exire domo prohibuerant, ne Caesaris astra impederet. Idem.

23 Eodem teste] Pompejo. Idem. Vel, cum iterum alio in iudicio testis Vatinius adversus clientem meum esset. J. F. Gron.

24 Eisdem esse] His verbis nec ipse Pompejo pepercit. Is enim pro Caesare consule contra Bibulum, ejus collegam, omni non solum studio, sed etiam conventionem dimicavit. Plutarchus, & alii. Manutius.

25 Interrogatio] Extat Tomo VI.

26 In quo] Ita Victorius, Grævius, Cellarius, & referunt ad Vatini tribunalium. Alii vero in qua, & ad Ciceronis interrogationem referunt. Olivetius.

27 De vi] Qua Bibulum obnucciantem foro expulit, atque etiam in vincula ducere conatus est. Manutius.

28 De auspiciis] Quibus neglectis, leges pro Caesare Vatinius tulit. Idem.

29 De donatione regnorum] Vide interrogat. in Vatini cap. 12.

idibus Maii referretur. Num potui magis³¹ in arcem illius causa invadere, aut magis oblivisci³² temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta, magnus animorum factus est motus, cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam putaram. Nam hoc senatus-consulto in meam sententiam facto, Pompejus, cum mihi nihil ostendisset se esse offensum,³³ in Sardiniam, & in Africam profectus est, eoque itinere³⁴ Lucam ad Caesarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompejum id ferre constabat: quod ego cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi, quem³⁵ cum in Sardinia Pompejus paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spondidisti. Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset sapissime de aetate Caesaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est: cuius causam, dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem, aut non possem tueri. Haec cum ad me frater pertulisset, & cum ante tamen Pompejus ad me cum mandatis³⁶ Vibullium misisset, ut³⁷ inter-

D 2 grum

30 Idibus Maii] Quo tamen die relatum non esse, scribit ipse ad fratrem epist. 7. lib. 2. Quod, inquit, idibus, & postidibus fuerat dictum, de agro Campano actum tui; non est actum. Ideo autem eo die, ut senatus decreverat, de agro Campano non est actum, quia sententiam Cicero mutavit: quod indicant ea, quae sequuntur. Manutius.

31 Magis in arcem] Magis adversari Caesaris, ac Pompeji voluntati. Translatione usus est, ad indicandam animi sui fortitudinem accommodata. Nemo enim, nisi fortis, & constans in arcem invadit. Idem.

32 Temporum] Calamitatum, quas modo pertuli. Actionum, quas olim gessi.

33 In Sardiniam,] Ut frumentum ad urbem conveniendum curarer. Manutius.

34 Lucam] Extremum oppidum Galliae Cisalpinæ, quae Caesaris imperio cum Transalpinæ, & Illyricae regebat. Idem.

35 Cum in Sardinia] Ubi, nisi fallimur, Q. Cicero pro M. fratre erat Pompeji legatus. Corradus.

36 Vibullium] Q. Vibullium, praefectum fabrum Pompeji civili bello, ejusdemque copiarum ductorem. Epist. 2. libro octavo ad Art. & epist. Pompeji ad Ciceronem eodem libro, & epist. Caesaris lib. 9. ad Art. idemque lib. 1. Bell. civ. Manutius.

37 Integram] Sunt qui scripturam sollicitent, malintque integram rem servare. Sed ita etiam scripsit Caelius epist. 6. lib. 8. De Dolabella integram tibi referas, jussu Cellarius.

grum mihi de causa Campana ad suum redditum reservarem, collegi ipse me, & cum ipsa quasi republica collocatus sum: ut mihi tam multa pro se perpeſſo, atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in benemeritis animum, fidemque fratris mei præſtarem: eumque, quem bonum civem ſemper habuiſſet, ³⁸ bonum virum eſſe pateretur. In illis autem meis actionibus, ſententiisque omnibus, quæ Pompejum videbantur offendere, ³⁹ certorum hominum, quos jam debes ſuſpicari, ſermones referebantur ad me: qui cum illa ſentirent in republica, quæ ego agebam, ſemperque ſenſiſſent, me tamen non ſatiſfacere Pompejo, Cæſaremque inimiciſſimum mihi futurum, gaudere ſe ajebant. Erat hoc mihi dolendum: ſed multo illud magis, quod inimicum meum, (meum autem? immo vero legum, judiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium) ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fovebant, ſic me præſente oſculabantur: non illi quidem, ut mihi ſtomachum facerent, quem ego funditus perdididi, ſed certe ut facere ſe arbitrentur. Hic ego, quantum humano conſilio efficere potui, circumſpectis rebus meis omnibus, rationibusque ſubductis, ſummam feci cogitationum mearum omnium, quam tibi, ſi potero, breviter exponam. Ego, ſi ab improbis, & perditis civibus rempublicam teneri viderem, ſicut & meis temporibus ſcimus, & nonnullis aliis accidiffe accepimus, non modo præmiis, quæ apud me minimum valent, ſed ne periculis quidem compulſus ullis, quibus tamen moventur etiam fortiſſimi viri, ad eorum cauſam me adjungerem, ne ſi ſumma quidem eorum in me merita conſtarent. Cum autem in republica Cn. Pompejus princeps eſſet, vir is, qui hanc potentiam, & gloriam maximis in rempublicam meritis, præſtantiffimisque rebus ge-

³⁸ Bonum civem] Bonum civem a bono viro diſtinguit, quia patriæ ſimul & amicitie ſatiſfacere non poſſit. Verum, duobus propoſitis honeſtis, minori majus præferendum eſſe quis dubitet? Major igitur patriæ, quam amicitie, habenda ratio eſt, quod ipſe lib. 3. Off. declarat. Quanquam, cum di cat, Bonum civem eſſe pateretur, quali gra-

tia loco poſtulat ab ipſa rep. quod ab ejus rationibus alienum eſt, id eſt, quod officio boni civis adverſari, non ignorat. Eandem ſententiam in oratione pro Plancio poſuit cap. 38. Res vero ipſa publica ſi loqui poſſet &c. Manur.

³⁹ Certorum hominum] Catoſis in primis, Bibuli, L. Domitii. Idem.

ſtis eſſet conſecutus, cujuſque ego dignitatis, ab adoleſcentia fautor, in prætura autem, & in conſulatu adjutor etiam exiſtiſſem: cumque idem auctoritate, & ſententia per ſe, conſiliis, & ſtudiis, tecum me adjuviſſet: meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconfiantia mihi pertimeſcendam, ſi quibuſdam in ſententiis paulum me immutaſſem, meamque voluntatem ad ſummi viri, de meque optime meriti dignitatem aggregaſſem. In hac ſententia complectendus erat mihi Cæſar, ut vides, in conjuncta & cauſa & dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Q. fratri cum Cæſare fuiſſe, tum humanitas ejus, ac liberalitas, brevi tempore & ⁴⁰ literis, & officiis perſpecta nobis, & cognita. Vehementer etiam res ipſa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præſertim maximis rebus a Cæſare geſtis, cum illis viris nolle fieri: & ne feret, vehementer recuſare. Graviffime autem me ⁴¹ in hac mente impulit & Pompeji fides, quam de me Cæſari dederat: & fratris mei, quam Pompejo. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ ſunt ⁴² apud Platonem noſtrum ſcripta divinitus: Quales in republica principes eſſent, tales reliquos ſolere eſſe cives. Tenebam memoria, nobis conſulibus, ea fundamenta jacta ⁴³ ex Kalendis Januariis confirmandi ſenatus, ut neminem mirari oporteret, ⁴⁴ nonis Decembris tantum vel animi fuiſſe in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatiſque ad Cæſarem, & Bibulum conſules, cum ſententia noſtra: magnum in ſenatu pondus haberent, unum fere ſenſum fuiſſe bonorum omnium. Poſtea cum tu Hiſpaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque reſpublica conſules haberet, ſed mercatores provinciarum, & ſeditionum ſervos, ac mini-

⁴⁰ Literis, & officiis] Literis ad M. Ciceronem miſiſ, officiis in Quintum Gallia: qui tunc erat Cæſaris legatus in Gallia.

⁴² Apud Platonem] De Leg. IV. ſra, & ad Att. xv. 18. Manur.

⁴³ In hac mente] Hoc eſt, in hoc propoſito: cum ita ſentirem. Atque hæc eſt Viſtoriana lectio, quam Camerarius ſic in-

terpretatur. Man. & Lamb in hæc mentem, non ita bene. Olivetus.

⁴⁴ Ex Kal. Jan.] Diſta in ſenatu oratione contra Rullum. Corradus.

⁴⁴ Nonis Dec.] Quo die ſenatus ſumendum de conjuratis ſupplicium cenſuit.

ministros: jecit quidam casus caput meum, ⁴⁵ quasi certaminis causa, in mediam contentionem, disensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo extitisset: non dicam, quid acciderit; multorum est enim, & varia culpa: tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut jam sit in iis culpa, qui me ⁴⁶ non defenderunt; non minor est in iis, qui ⁴⁷ reliquerunt: & si accusandi sunt, si qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives & a me conservatos, & me servare cupientes, spoliatos ducibus, fervis armatis objici noluerim: declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, cum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perpexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti, atque tenuisti. Qua in causa, (non modo non negabo, sed etiam semper & meminero, & pradicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatus enim bonis viris consulatu tuo, & constantissimis, atque optimis actionibus tuis excitatus, Cn. Pompejo praesertim ad causam adjuncto, cum etiam Caesar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus & novis honoribus, ac judiciis senatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur: nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sint consecuta. Primum illa furia muliebrum religionum, qui non plures fecerat Bonam deam, quam ⁴⁸ tres sorores, ⁴⁹ impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui, (cum

⁴⁵ Quasi certaminis causa] Speravit Clodius, si Ciceronem vexaret, eam fore causam bonos cum improbis committendi. Idem.

⁴⁶ Non defenderunt] Hortensium, & Ciceronem videtur significare. *Corradus.*

⁴⁷ Reliquerunt] Ut Pompejus. *Idem.*

⁴⁸ Tres sorores] Clodiam, Terentiam, & alteram cognomine Quadantem, & quas Clodius frater consumpasse dicitur. *Corr.*

⁴⁹ Impunitatem] Ne quis putet hoc dici, Clodium absolutum esse judicium sententiæ,

tribunus plebis poenas a seditioso cive per bonos viros judicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republica sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum, (non enim illa manibus mea, sed operis locatio mea fuerat) monumentum vero senatus, ⁵⁰ hostili nomine, & cruentis inustum literis esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed ut alipræ etiam virium, & coloris rationem habere voluissent. Nunc, ut Apelles ⁵¹ Veneris caput, & summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo solum

ut comitia ante judicium haberentur, quo possent magistratum adeptus, poenam effugere; S. C. factum sit, ut post comitia judicium fieret: in quibus postquam esse Clodii, nocentissimi hominis, saltem, licebat intelligere. Hac de re sic in oratione pro Sexto: *Voluit aditii, accusat eum, et alique ex parte ejus favorem exultantem repræsentat: hic accusare eum moderate, a quo ipse nevarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs.* Non licuisse Miloni per senatus auctoritatem Clodium accusare, demonstrat. In oratione autem de provinciis, *Qui meum, inquit, inimicum, repugnante vestra auctoritate, invenimus.* Præterea epist. 3. lib. 4. ad Att. & 1. lib. 2. ad Q. Fr. *Impunitatem igitur Clodius assecutus est, quia judicium fieri de eo, adile creato, non licuit.* Optimatum vero sententiæ, quæ comitia fieri ante judicium voluerunt. Nec tamen omnes notat optimates, sed tantum eos, qui judicium de Clodio a Milone accusato fieri noluerunt. Nam bonos aliquot in senato pro Milone, id est pro rep. sensisse, satis ostendit his verbis, quæ jam recitavimus ex oratione de provinciis. Cum enim dixit: *Qui meum inimicum, repugnante vestra auctoritate, texerunt,* optimatum duo genera significat, eos, qui Clodium texerunt, & eos, qui repugnarunt. *Corr.*

⁵⁰ Hostili nomine] Clodii nomine. *Corr.*
⁵¹ Veneris caput] Apelles inchoavit & a liam Venerem Cois, superatorem etiam illam suam priorem: invidit mors peracta parte, nec, qui succederet operi ad præscripta lineamenta, inventus est. *Plin. xxxv. 10.*

solum elaborarunt: reliquum corpus, imperfectum, ac rade reliquerunt. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo, & fortissimo viro, meoque iudicio, omnium magnitudine animi, & ⁵² constantia præstantissimo, Q. Merello Lucii filio, quondam falsam opinionem acceperunt, quem post reditum distant fracto animo, & demisso fuisse. ⁵³ Est vero probandum, qui & summa voluntate cesserit, & egregia animi alacritate abfuerit, neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse: in quo cum omnes homines, tum M. illum ⁵⁴ Scaurum, singularem virum, constantia & gravitate superasset. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum: cum respublica majorem etiam mihi animum, quam unquam habuissem, daret: quæ declarasset, se non potuisse me uno civi carere: cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, ⁵⁵ hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque vero ego mihi postea quidquam assumpsi: neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum jure possit offendere. Tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, opera, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem & speciem hujus vitæ intuentur: ⁵⁶ sollicitudinem autem & laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, quasi desciverim a pristina causa. Ego autem, cum illa sequor, quæ paulo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo ⁵⁷ cæperam exponere. Non offendet eundem bonorum sensum,

Len-

⁵² *Constantia*] Cum in L. Saturnini legem de agro Gallico dividendo, per vim latam, jurare noluit, & in exilium abire, quam de sua sententia decedere, maluit. Plutarchus in Mario. *Mantuanus*.

⁵³ *Est vero probandum*] Ironia: quæ negandi vim habet, cum affirmare verba tamen ipsa videantur. Sic Virgilius lib. 4. *Æneid*. *Egregiam vero laudem, &c. Idem*.

⁵⁴ *Scaurum*] Patrem ejus, pro quo extat mutilata Ciceronis oratio. *Idem*.

⁵⁵ *Hominibus*] Vocem hanc delendam esse, consilii Gravii ex mss.

⁵⁶ *Sollicitudinem, & laborem*] Quibus eum splendorem, & eamque speciem tuor. *Grav.*

⁵⁷ *Cæperam exponere*] Cum enim sententiam Platonis posuisset de corruptis principum

Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnunquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est: nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur: sed etiam sensu sæpe jam ⁵⁸ tabellaque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me & esse & numerari volo, & sententia & voluntas mutata esse debet. Id enim jubet idem ille ⁵⁹ Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: Vim neque parenti, neque patriæ afferre oportere*. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ reipublicæ fuisse: quod cum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute, cumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desiciente populo, ⁶⁰ neque integra re mihi ad consulendum, capesteremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed lætatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa & mihi utilia, & cuivis bono restâ defendere. Huc accessit commemoranda quædam, & divina Cæsaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascunque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate, tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, cum a vobis, meæ salutis auctoribus, ⁶¹ discesserim; neminem esse, cujus officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi exposui,

Tom VII.

E

posui,

pum exemplo civibus, eam ut probaret, ita longe digressus est; inducta commemoratio- ne sui consulatus, ut a proposito nonnihil aberrasse videatur. Itaque narrationem interruptam, ab alio tanquam orsus principio, retexit. *Mantuan.*

⁵⁸ *Tabella*] In iudiciis: cum absolverunt, quos damnari oportuit. Nec dubito, quin hic Cicero Sex. Clodii, nocentissimi hominis; absolutionem significet, quem senatorum urna copiose absolvit, ad quos dirigi-

tur hæc tota narratio. Vide epist. 6. lib. 11. ad Q. Fr. *Idem*.

⁵⁹ *Plato*] In Critone.

⁶⁰ *Negus integra re*] Integra Platoni res fuit ad consulendum; quia nunquam attingit rempubl. Quod mihi non contigit; qui cum remp. antea tractassem, propterea implicatus tenebar. *Mantuanus*.

⁶¹ *Discesserim*] Vobis exceptis, nemo est, cui perinde ac Cæsari debeam. *Idem*.

posui, facilia sunt ea, quæ a me de Vatinius, & de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere: gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinius autem, primum⁶² reditus intercesserat in gratiam per Pompejum, statim ut ille prætor est factus; cum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius lædendi causa, quam defendendi, atque ornandi Catonis. Post autem Cæsaris, ut illum⁶⁴ defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarem, peto a te, ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis requiras; ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tamen possim vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem⁶⁵ ultimis terris miseris. Nec hoc pertinueris: nam a me ipso laudantur, & laudantur iidem. Sed tamen defendendi Vatinius fuit etiam ille⁶⁶ stimulus, de quo in judicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in⁶⁷ Eunuchio parasitus suaderet militi:

Ubi nominabit Phœdriam, tu Pamphilam

Continuo. Si quando illa diceret, Phœdriam

Intromitramus commissarum: tu, Pamphilam

Cantatum provocemus. Si laudabit hæc

Illius formam: tu hujus contra. Denique

Par pari referro, quod eam mordeat.

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines & de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum:

me-

⁶² Reditus intercesserat in gratiam] Reconciliatio intervenerat. Cell.

⁶³ Pompejum] Quo consule comitia habente, superiore proximo anno prætor Vatinius creatus est, M. Catone rejecto: qui cum ante Vatinium populi suffragiis prætor fieret, consul Pompejus, auspiciis mentitus, comitia distulit. Quod ei, augur cum esset, jure sacerdotii licebat. Plutarchus in Pompejo, Dio lib. 39. *Masurius.*

⁶⁴ Defenderem] Accusatus est Vatinius, ut ait Pedianus in commentariis proemio orationis pro Scario, Appio & Domitio co. id est, quo anno scripsit Cicero hanc epistolam: accusatus autem a C. Licinio Calvo de ambitu, quia prætoriam comitia corrupisset.

Idem.

⁶⁵ Ultimis terris] Hispaniæ duæ fuerunt, citerior, & ulterior: hic de citeriore accipiendum; cui præfuisse cum imperio Lenculum, supra demonstratum est iis verbis, *Cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtinueres.* Masuri.

⁶⁶ Stimulus] Quod enim P. Clodium quidam optimates, Ciceronis inimicum, ipso præsentem amplexarentur, in manibus haberent, foverent, ocularentur, ut ei somnium facerent: propterea, ut eorum consuetudinem imitaretur, & quasi par pari referret, ipse quoque, hominem optimatus inivisum Vatinius defendit. *Idem.*

⁶⁷ Eunuchio] Actu III. scen. 1.

meque inspestante sæpe cum in senatu modo⁶⁸ severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur: quoniamque illi haberent suum Publium: darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos, mediocriter laceffitus, leviter repungere. Neque solum dixi: sed etiam sæpe facio, diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinius: cognosce de Crasso. Ego cum mihi cum illo⁶⁹ magna jam gratia esset, quod ejus omnes gravissimas injurias, communis concordie causa, voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam ejus defensionem Gabini, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen si sine ulla mea contumelia susceperet, tulisset: sed cum me⁷⁰ disputantem, non laceffentem læsisset, exarsi non solum præsentem, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens forsasse non fuisset) sed cum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen inscientem me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso, quidam homines, & iidem illi quos sæpe nutu significacioneque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse vitium reipublicæ qualis fuisset, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam⁷¹ foris fructum tulisset: gaudere se dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem causa essent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur: cumque

E. 2. Pom-

⁶⁸ Severe] Quasi de gravibus, scripsitque rebus cum eo deliberatur. *Masuri.*

⁶⁹ Magna jam gratia] Vetus inter eos fuerat similitas, vel exorta Ciceroe consule, cum Crasso Catilinae consiliorum participes esse pararetur, ut historici declarant; vel, ut ego arbitror, multo ante, cum Cicero ab adolescentia sua, ut in hac epistola jam dixit, Pompeji fautor extitisset, Crassumque sæpe, ut epist. 12. lib. 1. ad Atticum scripsit, in Pompejana laude pertrinxisset: in suacione quidem legis Maniliæ, laudem servilis belli, Crassi virtute confestim, magna ex parte ad Pompejum transferret. Præter dies eos in gratiam rediit, cum Crassus in senatu, præsentem Pompejo, a Mithridatico bello proxime reverto, de rebus

a Ciceroe consulis in urbe gestis orationem locutus est. Cuius orationis illustrem sententiam cum Cicero ad Atticum scripsisset, subiunxit: *Hic dicit me vitium Crasso adjuvanti.* Rursus odium inter eos emerit, quo anno lege Clodia Cicero pulsus est, Crasso Clodium adjuvante, ut in Plutarcho legimus. Iterum autem reconciliati, restituro in patriam Ciceroe, intercedente Publio Crassi filio, Ciceronis amantissimo, ut idem Plutarchus. Tertiæ unanimes diffensionis, tum etiam reconciliacionis causa hic exponitur. *Masuri.*

⁷⁰ Disputantem] In senatu. *Idem.*

⁷¹ Foris] Vultus, apud omnes homines: fructum tulisset, bonam de me hominum opinionem auxisset. *Idem.*

Pompejus ita contendisset ut nihil unquam magis, ut cum Crasso redire in gratiam, Cæsarsque per literas maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui non⁷² temporum solum rationem meorum, sed etiam⁷³ naturam Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra⁷⁴ gratia, pene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam cum mihi⁷⁵ condixisset, conavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam⁷⁶ defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti quibus rebus adductus, quamque rem causamque defenderim: quique meus in republica sit pro mea parte capeffenda status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes: neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum: neque permanendum in una sententia, converfis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis: sed temporibus assentiendum. Nunquam enim præstantibus in republica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permanio: sed ut in navigando tempeffati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas: cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo velis tandem pervenire: sic, cum omnibus nobis in administranda republica propositum esse debeat id, quod a me sapissime dictum est, *Cum dignitate orium*: non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paulo ante posui, si essent omnia mihi⁷⁷ solutissima, tamen in republica non alius essem atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum & alliciar beneficiis hominum, & compellar

⁷² *Temporum meorum*] Earum calamitatum, quas olim pertuli, quia nimium in repub. libere sensitsem. *Manut.*

⁷³ *Natura*] Quæ me ab omni contentione revocabat. *Idem.*

⁷⁴ *Gratia*] Hic est reconciliatio. *Grev.*
⁷⁵ *Condixisset*] In diem certum denunciavit.

set. Sic enim Festus interpretatur. *Man.*

⁷⁶ *Defendi*] Vide lib. V. epist. 8.

⁷⁷ *Solutissima*] Soluta, & libera Cicero- nis voluntas non erat, cum & alliceretur Pompeji, Cæsarsque beneficiis, & compelleretur optatum quorundam injuriis. *Man.*

pellar injuriis: ⁷⁸ facile patior ea me de republica sentire ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam reipublicæ rationibus putem conducere. Apertius autem hæc ego, ac sapius, quod & Q. frater meus legatus est Cæsaris, & nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni & gratia, quæ summa est, & opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum prædiis iis quæ semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxissem. His ego consiliis si te præsentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. Novi enim temperantiam & moderationem naturæ tuæ: novi animum tum mihi amicissimum, tum nulla in cæteros malevolentia fufusum; contraque cum magnum & excelsum, tum etiam apertum & simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eisdem in me videre potuisti. Quæ me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum. Tibi erit eisdem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse latere. Quod rogas ut mea tibi scripta mittam, quæ post discessum tuum scripserim: sunt orationes quædam, quas⁷⁹ Menocrito dabo: neque ita multæ, ut pertimescas. Scripsi etiam (nam ab orationibus disjungo me fere, referoque ad manufactores Musas: quæ me maxime, sicut jam a prima adolescentia, delectarunt) scripsi igitur Aristoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros⁸⁰ in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror

⁷⁸ *Facile patior*] Ita loquebantur, cum aliquid se nec admodum libenter, nec moleste tamen facere significabant. Epist. 7. lib. 5. Si quando non mutuo responderetur officiis meti; plus apud me officiis resistere facillime

patior. *Manutius.*

⁷⁹ *Menocrito*] Lentuli liberti. *Idem.*

⁸⁰ *In disputatione ac dialogo*] Hoc totum alienum videtur & subdititium. *Lambin.*

bitur Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis: ac omnem antiquorum, & Aristotelem, & Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam verbis ⁸¹ tres libros de temporibus meis, quos jam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Sunt enim testes, & erunt, sempiterni, meritorum erga me tuorum, meaque in te pietatis. ⁸² Sed, quia verebar, non eos, qui se lætos arbitrantur, (etenim id feci parce & molliter) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem cui recte committam invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero. Quantum literis, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc semper amasti, libentissime conferemus. Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri: rogari vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore ætate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transferis, conficere non potuisse: nunc autem omnia facturum ut conficias: id scito esse ejusmodi, ut frater meus vere existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum: Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui nostrique studiis & exercitationibus, velim quam familiarissime certiore & quam sæpissime facias: existimamque, neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiorum unquam fuisse, quam te mihi: idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. ⁸³ Appius in sermonibus antea distitabat,

⁸¹ Tres libros de temporibus meis] Dio lib. xxxix. Βαβίλος μὲν οὐκ ἔδειξεν, &c. Verit Leucianus: Librum quandam occultum conscripsit, cuius erat inscriptio, de suorum consiliorum rationibus. In eum multa acerba contra Cæsarem, Crassumque, aliosque nonnullos dicta conscripsit, metuentisque ne se vitio emanaret, obsequantem filio tradidit, cum mandata, ne eum se superstitia aut leveret, aut ederet. H. Valeus.

⁸² Sed, quia verebar] Εἰσεψίς, figura ali-

quid detrahens. Nam hic sententia desiderat, Non nisi: ut sit, Ideo non misi eos. Libros ad te, quia verebar eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Manutius. Ego delendum puto quod quis, nec rationem reddi quare non miserit, sed quare non putarit edendos. Sed verebar non eos, id est, non edendos putavi, qui verebar. J. F. Gron.

⁸³ Appius] Appius Pulcher, Cos. cum L. Donatio Ænobarbo. Corrad.

bat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, ⁸⁴ si licitum esset legem curiatam ferre, fortitum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset, ⁸⁵ se paratum cum collega, tibi que successurum: legemque curiatam consuli ferri ⁸⁶ opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatus-consulto ⁸⁷ provinciam haberet, ⁸⁸ lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo. Sunt qui putent posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse qui provinciæ præsit. Mihi non tam de jure certum est, (quanquam ⁸⁹ ne id quidem valde dubium est) quam illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, ⁹⁰ liberalitatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, præsertim cum sine suspicione tuæ cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, & quid sentiam, ostendere, & quod feceris, defendere.

Scripta jam epistola superiore, accepi tuas literas ⁹¹ de publicanis: quibus æquitatem tuam ⁹² non potui non probare. ⁹³ Felicitate quidem, vellem, consequi potuisses, ne ejus ordinis,

⁸⁴ Si licitum] Per tribunos plebi. Corrad.

⁸⁵ Se paratum cum collega] Parare, hic est pacifici, constituere. Mos enim fuit, ut S. C. de provinciis consularibus ita fieret, ut eas consules aut fortirentur, aut compararent inter se. Manutius.

⁸⁶ Opus esse] Convenire. Necesse non esse: fecisset Consuli. Corrad.

⁸⁷ Provinciam haberet] Non Ciliciam nominatim: quod si esset, quorsum de sortitione, aut comparatione loqueretur? sed provinciam ideo habebat, quia senatus decreverat, ut ex duabus consularibus provinciis unam Appius, alteram Domitius, vel fortientes, vel inter se comparantes, obtinerent. Manutius.

⁸⁸ Lege Cornelia] Quæ imperium, sed sine armis, dabat. Alia ejus legis sunt lib. III. epit. 6. Cellarius.

⁸⁹ Ne id quidem valde dubium est] Ne de jure quidem dubitari valde potest, quin Appio, vel si tibi sine curiata lege succedat,

provinciam debeas concedere. Argumento sunt hæc verba, falli eos, qui legem curiatam relictis provincialium omnino necessariam putarent: cum sine ea jus dicere, & provinciæ præesse possent, imperio lege Cornelia dato, quoad in urbem introissent. Cum hæc scripsissem; disputationes ad me suas adversus Nicolaum Gracium misit Carolus Sigonius: in quibus de curiata lege, duplicique provincialium imperio, probari idem utriusque notum, animadverti. Sane sum laetatus, ut animo, & voluntate, iidem nos opinari ne, & iudicio congrueret. Manutius.

⁹⁰ Liberalitatem] Sic Lambinus, sic H. Stephani editio 1577. Alii, liberalitatem.

⁹¹ De publicanis] Contra quos decretum ex voluntate provincialium fecerat. Man.

⁹² Non potui non probare] Videtur alterum non delendum esse. J. F. Gronov.

⁹³ Felicitate quidem, vellem, consequi potuisses] Vellem, ita felix esse potuisses, nihil ut omnino contra ejus ordinis, quem

dinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderis. Equidem non desinam tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum. Scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scævola fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiæ tuæ. Vale.

semper ornasti, aut rem, aut voluntatem ageres. Quidam veteres libri, Felicitatem: alii, Facilitate autem quod vellem consequi potuisses. Sed facilitas est voluntatis: quam si Cicero requirit in Lentulo, hominem carpit amicissimum, optimeque de se meritum. Idem. Lego: Felicitate quadam, vellem consequi &c. Vellem sic fasset tibi Fortuna, ut

neesse non fuisset aliquid abs te statui, quo illi aut vestigalia sua deteriora, aut gratiam contemptam putarent. J. F. Gronovius. 94 Q. Scævola] Auguri, P. F. Lælii Sapientis genero, Crassi oratoris focero. Fuit alter Q. Scævola, Q. F. Pont. max. multis annis junior. Manutius. 95 Ordinem] Equestrem.

M. T. C. S. D. L. VALERIO, JURISCONSULTO.

X. CUR enim tibi hoc non gratificer, nescio: præsertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per literas tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris literis uti, & nos aliquando revisas: & ibi malis esse ubi aliquo numero sis, quam istic ubi solus sapere videre. Quanquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil ref-

ARG. Inter jocos significat Valerio se ejus nomine P. Lentulo gratias egisse, cumque, ut domum redeat, hortatur. Anno U. C. 699. 1. Cur enim tibi hoc non gratificer] Cum inscripisset Valerio, Jurisconsulto, subiunxit jocans, Nam, jurisconsultum cur te non appellem, nescio, etiam si jurisconsultus valde non sis. Et sane Valerius hic non videtur jus civile, quantum opus esset, cognovisse: cum de eo sic ad Appium scripserit: Valerium jurisconsultum valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est jurisconsultus. Verum ita familiariter eum Cicero diligebat, ut ei, quod omnino salum non erat, id per jocum objiceret. Man. 2 Audacia pro sapientia.] Vivimus eo seculo, quo sapiens habetur, qui plurimum audet. Ludit in vocabulo sapientia. Nam

JC. vero dicitur Sapiens. De amicis. c. 1. & 2. II. de Off. 11. Sic Lælius sapiens, M. Cato sapiens, 11. Verr. 2. Pro Mur. 11. & ab istis causis JC. eorum sapientiam committit. J. F. Gronovius. 3 Desinas literis nostris uti] Commendationibus. Idem. 4 Ubi aliquo numero sis] Ludit rursus in verbis; nam aliquo numero esse est in dignatione esse, & esse ubi plures sint similes tibi. Idem. 5 Solus sapere] Significat eum ibi esse, ubi nulli sunt alii Jurisconsulti: nam Jurisconsulti, ut dictum, sapientes. Idem. 6 Quod nihil respondeas] Jocus est in his verbis & abstractus, & elegans. Vult enim innuere, ideo nihil eum quandoque respondere,

respondeas: partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed jam cupio tecum coram joculari. Quare fac ut quamprimum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus, salvum venisse, gaudere. Nam illo si veneris, tanquam Ulysses, cognosces tuorum neminem. Vale.

dere, non quod superbus sit, sed quod eum nemo consulat, cum homines bonum jurisconsultum non putent: ideo autem male respondere, non quod contumeliosus, sed quod imperitus, & indoctus. Proprium vero jurisconsultorum fuit, hodieque est, de jure consulentibus respondere. Similis jocus est in Trebatium epist. 16. lib. VII. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere. Manutius. 7 Ut possimus, salvum venisse, gaudere] Quod si Romam, inquit, venies, erit, qui, te salvum venisse, gaudeat: habes enim hic, qui te noverit, & diligant: in Apuliam vethaceni expositus, mox experrectus, patriam non agnovit. Odyss. lib. 13. Idem. Cognosces tuorum neminem: quasi significet omnes per-

suos quidem ipse domesticos omnes, Ithacam reversus, cognovit, sed ab iis cognitus non est: tamen Cicero, nactus jocandi locum, lepide sermonem convertit ab Ulyssæ ad ipsius Valerii humilitatem, ac solitudinem. Quod ideo ostendendum putavi, ne quis Ciceronem in Ulyssis fabula memorie virio labi putet: cum in eo ipso jocus appareat, quod, cum, indulta Ulyssis mentio, dicturus videretur, Cognosceris a tuorum nemine, traduxit sententiam, ut dixi, ad id, quo Valerii notabatur ignobilitas. Possit etiam hoc aliquis referre ad illud tempus, cum Ulysses dormiens, a Phæacibus in litore Ithaceni expositus, mox experrectus, patriam non agnovit. Odyss. lib. 13. Idem. Cognosces tuorum neminem: quasi significet omnes per-

